

نقش حسابداری دادگاهی در دعاوی مالی

محمد رضا پورعلی

دانشیار گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. (نویسنده مسئول).

pourali@iauc.ac.ir

سودابه معزی

دانشجوی دکتری حسابداری، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

soodabeh_moezzi@yahoo.com

چکیده

این مقاله به بررسی نقش حسابداری دادگاهی در رسیدگی به دعاوی حقوقی و حل و فصل اختلافات می‌پردازد. حسابداری دادگاهی شاخه‌ای تخصصی از حسابداری است که با بهره‌گیری از دانش حسابداری و مهارت‌های تحلیل‌گری، به ارائه شواهد مالی مستند و معتبر در دادگاه‌ها کمک می‌کند. هدف اصلی حسابداری دادگاهی، ارائه شواهد مالی مستند و قابل اعتماد به دادگاه‌ها و مراجع قضایی است تا در حل و فصل اختلافات و تصمیم‌گیری‌های عادلانه کمک کند. این حوزه با بررسی دقیق اسناد مالی، مصاحبه با ذینفعان و استفاده از روش‌های تحلیل مالی پیشرفته، به استخراج اطلاعات دقیق و قابل استناد می‌پردازد. این اطلاعات شامل موارد مختلفی از جمله تحلیل صورتهای مالی، ارزیابی دارایی‌ها، بررسی بدهی‌ها و محاسبه خسارت‌ها می‌باشد. توجه ویژه به اصول اخلاقی و حفظ محرمانگی اطلاعات در این حوزه بسیار مهم است و به عنوان ابزاری قدرتمند برای عدالت و شفافیت در سیستم‌های قضایی شناخته می‌شود. در نهایت، این مقاله به نقش حیاتی حسابداری دادگاهی در ارتقای عدالت و شفافیت در سیستم‌های حقوقی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: حسابداری دادگاهی، کارشناس قضایی، دعاوی مالی.

مقدمه

حسابداری، فرآیند ثبت، طبقه‌بندی، خلاصه و گزارش‌دهی اطلاعات مالی است که به منظور ارائه تصویری دقیق و قابل اعتماد از فعالیت‌های مالی یک سازمان به کار می‌رود. این اطلاعات برای تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، سرمایه‌گذاران و سایر ذینفعان حیاتی است (انجمن حسابداران رسمی آمریکا، ۲۰۲۳). هدف آن، ارائه اطلاعاتی است که بتواند منجر به تصمیم‌گیری‌های آگاهانه و شفاف در مورد امور مالی شود. این فرآیند، معاملات مالی، دارایی‌ها و بدهی‌های یک سازمان را به طور منظم ثبت و گزارش می‌کند. حرفه حسابداری با مشکلات پیش آمده در تئوری نمایندگی در تلاش است تا برای رسیدن به جایگاه مناسب، بهره‌وری خود را در حد مطلوب افزایش دهد، چرا که یکی از بنیادی‌ترین نظام‌هایی که تاثیر عمیقی بر روند رشد و توسعه سرمایه‌گذاری و اقتصاد یک کشور می‌گذارد، بخش حسابداری است. وظیفه مهم حرفه حسابداری در یک کشور آماده ساختن فضای سالم و امن برای سرمایه‌گذاری است (تحریری و امینیان، ۱۴۰۱؛ رضایی و ریلی، ۲، ۲۰۱۰).

¹ American Institute of Certified Public Accountants

² Rezaee & Riley

با توجه به این که امروزه رفتارهای متقلبانانه افزایش یافته است (رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ ساریکا و پرستون^۱، ۲۰۲۳؛ پورعلی و همکاران^۲، ۲۰۲۵)، کشف و پیشگیری چنین رفتارهایی از گذشته دشوارتر شده است (مجبوری یزدی و همکاران، ۱۴۰۲؛ عماد و همکاران^۳، ۲۰۲۴)، از طرفی تراکنش های تجاری پیچیده تر شده اند و اختلافات بین افراد و موسسات افزایش یافته است، این امر سبب شده است تا دعاوی حقوقی از سوی هر دو طرف افزایش یابد، در نتیجه نیاز به مشاوران حقوقی و دادگاه ها به کارشناسان حسابداری بیش از گذشته احساس می شود (مشایخی و آژنگ، ۱۳۹۲؛ سلطانی فر، ۱۳۹۵؛ نمازی و ابراهیمی، ۱۳۹۵؛ مجبوری یزدی و همکاران، ۱۴۰۲)، در کشورهای دیگر این نقش را حسابداران دادگاهی ایفا می کنند (اکویه جبجی^۴، ۲۰۱۳؛ لیودورووا و فورسوا^۵، ۲۰۱۸؛ اویدوکون^۶، ۲۰۲۲؛ یونیگبخوای^۷، ۲۰۲۲؛ جورجیوس^۸، ۲۰۲۵)، در واقع توسعه حوزه های مختلف و تخصصی شدن امور، موجب شده تا ماهیت اختلافات و دعاوی حقوقی نیز پیچیده تر شود (تحریری و امینیان، ۱۴۰۱؛ محمد و اسپاچلر^۹، ۲۰۱۴) و در برگیرنده حوزه های مختلف و تخصصی باشد، در نتیجه دادگاه ها برای صدور احکام نیاز به مشاوره و کمک صاحب نظرانی دارند که در حوزه های مربوط از آگاهی و دانش تخصصی برخوردار باشند و بتوانند جنبه های تخصصی مساله مورد نظر را برای دادگاه شرح دهند، تا دادگاه بتواند مطابق با قوانین و ضوابط حکم درست را صادر کند (هادی زاده مقدم و شاهی، ۱۳۸۷؛ چالاک و قادری، ۱۳۹۴؛ اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ مجبوری یزدی و همکاران، ۱۴۰۲؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

در زمینه مسائل مالی و حسابداری، حسابداران دادگاهی و کارشناسان دادگستری می توانند ابعاد تخصصی رویدادهای مورد دعوی را برای دادگاه روشن و شفاف کنند (تحریری و امینیان، ۱۴۰۱)، تا دادگاه با داشتن اطلاعات لازم بتواند با قوانین و ضوابط دادگاه حکم درست را صادر کند (رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ خانکی و همکاران، ۱۴۰۱؛ سیلورستون و همکاران^{۱۰}، ۲۰۰۴). با بهبود کیفیت خدمات حسابداری دادگاهی و کارشناسان دادگستری و در نتیجه آن، شرح و تبیین بهتر مساله تخصصی مورد مناقشه برای دادگاه، درک دادگاه از ماهیت این مسائل تخصصی افزایش می یابد و حکم صادر شده توسط دادگاه تناسب بهتری با واقعیت مساله خواهد داشت (سینگلتون و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۰؛ اوزیلی^{۱۲}، ۲۰۲۰؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

انجمن حسابداران عمومی رسمی آمریکا حسابداری دادگاهی را کاربرد اصول، نظریه های حسابداری و حقایق یا فرضیه ها در مسائل مربوط به اختلافات دادگاهی می داند که در برگیرنده تمامی شاخه های دانش حسابداری است (اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ لیبب زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ ای سی اف^{۱۳}، ۲۰۱۴؛ دیگابریل و همکاران^{۱۴}، ۲۰۲۰) و پشتیبانی و کمک حرفه ای که هیچ مشاور حقوقی نمی تواند به دیگری ارائه کند و انجمن بازرسان خبره ثقلب (ACFE) حسابداری دادگاهی را این گونه تعریف می کند: حسابداری دادگاهی شامل استفاده از مهارت های تخصصی حسابداری در امور مربوط به حقوق مدنی بالقوه و بالفعل با دعوی کیفری قضایی (حقوقی) است و به طور کلی شامل اصول پذیرفته شده

¹ Sarika & Preston

² Pourali et al.

³ Emad et al.

⁴ Okoye & Gbegi

⁵ Liodorova & Fursova

⁶ Oyedokun

⁷ Unuigbokhal

⁸ Georgios

⁹ Mohamed & Schachelor

¹⁰ Silverstone et al.

¹¹ Singleton et al.

¹² Ozili

¹³ ACFE

¹⁴ Digabriele et al.

حسابداری، هزینه فرصت از دست رفته، درآمد، دارایی، ضایعات و خسارت، ارزیابی کنترل های داخلی، تقلب و هر موضوع و مواردی است که در برگرنده تخصص و تجربه حسابداری در نظام حقوقی می باشد، اما محدود به اصول پذیرفته شده عمومی حسابداری نمی باشد (لبیب زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ خلیلی سامانی و دهقانی، ۱۴۰۰؛ ای سی اف، ۲۰۱۴؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

موسسه حسابداران قانونی خبره (۲۰۲۵)، معتقد است که حسابداران دادگاهی باید دارای ویژگی های زیر باشند: در تحقیق داده ها جزئی نگر باشند، دارای تفکر خلاق باشند، داده های در دسترس خود را با دقت تجزیه و تحلیل کنند، حافظه تصویری خوبی از وقایع ناخوشایند گذشته داشته باشند و هر کاری برای جلوگیری از آن ها انجام دهند، دانش عالی در مورد فناوری داشته باشند، مهارت های ارتباطی قوی داشته باشند و از عملیات تجاری و قوانین آن به خوبی آگاه باشند (جورجیوس، ۲۰۲۵).

حسابداری دادگاهی و پیشگیری از تقلب

این حرفه از یک روش سه جانبه از مهارت های حسابداری، حسابرسی، تحقیق برای کشف تقلب و کمک به مسائل حقوقی استفاده می کند (تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۲؛ ویلیامز^۱، ۲۰۰۰؛ امانوئل و همکاران^۲، ۲۰۱۸؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴؛ جورجیوس، ۲۰۲۵). در حقیقت، در حالی که تلاش می کنند مسائل حقوقی را شناسایی و حل کنند، باید توانایی به کارگیری دانش حسابداری در بازپرسی های حقوقی را نیز داشته باشند (کرامبلی و همکاران^۳، ۲۰۱۱)، و کاربرد موثر این حرفه می تواند به عنوان یک اقدام ایمنی برای موسسات و شرکت ها در برابر اختلاس یا تقلب عمل کند (تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۲؛ بسی^۴، ۲۰۱۸؛ جورجیوس، ۲۰۲۵). حسابداری دادگاهی دارای نقش دو گانه ای است، به این معنی که هم می تواند عامل بازدارنده در وقوع اعمال متقلبانه و هم کشف و پیگیری تقلب به همراه داشته باشد (سپاسی و همکاران، ۱۴۰۱؛ اوکویه و جبجی، ۲۰۱۳). حسابدار دادگاهی توسط موسسات به حل و فصل دعاوی و اختلافات یا ادعاها و کشف و جلوگیری از فعالیت های متقلبانه پیش بینی شده یا مشکوک در موسسه مشغول است (تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۱)، ماموریت او یک حسابرسی پیشگیرانه است که فراتر از رویه های حسابرسی عادی است تا خطر سوء استفاده بهره برداری یا دستکاری را به حداقل برساند.

حسابداری دادگاهی شامل بررسی تقلب، پیشگیری از تقلب و تجزیه و تحلیل کنترل ضد تقلب و هم چنین جمع آوری اطلاعات غیر مالی یک سازمان است (انوفه و همکاران^۵، ۲۰۱۵). تخصص حسابداری دادگاهی حوزه عملی حسابداری است که تعهدات ناشی از اختلافات و دعوای حقوقی واقعی یا پیش بینی شده را توصیف می کند (اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴). حسابداران دادگاهی معمولاً هنگام ارزیابی و اظهار نظر در مورد کار انجام شده، به سایر متخصصان کمک می کنند (تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۲)، در واقع فعالیتی اجتماعی و حرفه ای است که ترکیبی از حسابداری، حسابرسی، قانون و ارزش ها و عملکردهای خاص آنهاست (رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ دانگ^۶، ۲۰۱۱) و دارای گستره اجتماعی، حقوقی، فرهنگی و اقتصادی است و در محیط اجتماعی حقوقی، در پشتیبانی از ادعاهای حقوقی تأثیرگذار است (سپاسی و همکاران، ۱۴۰۱؛ ویلیامز، ۲۰۰۰).

¹ Williams

² Emmanuel et al.

³ Crumbley et al.

⁴ Bassey

⁵ Enofe et al.

⁶ Dong

واژه حسابداری دادگاهی به دیدگاهی جامع در مورد تقلب و راه های جلوگیری و تبعات قانونی آن اشاره دارد که شامل پیشگیری از تقلب و تجزیه و تحلیل کنترل های ضد تقلب است (اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ خانکی و همکاران، ۱۴۰۱؛ هونیگزبرگ^۱، ۲۰۲۰؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴).

حسابداری دادگاهی و قانونی

در لغت نامه واژه Forensic را به قانونی یا معانی مرتبط با امور قضایی ترجمه کرده اند، استفاده از عبارت حسابداری قانونی به جای حسابداری دادگاهی، کلی تر و گویاتر است. حسابداری دادگاهی ممکن است به طور ضمنی به حسابداری داخل دادگاه ها اشاره کند که محدودتر از مفهوم کلی حسابداری قانونی است (رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ خلیلی سامانی و دهقانی، ۱۴۰۰). حسابداری قانونی، به طور کلی، به کاربرد حسابداری در چارچوب قوانین و مقررات اشاره دارد، این مفهوم شامل مواردی مانند: حسابرسی تقلب، پشتیبانی و دادخواهی، ارزیابی، حسابداری مربوط به دعاوی و اختلافات، مطابقت با مقررات می باشد؛ بنابراین، حسابداری قانونی دامنه وسیع تری نسبت به حسابداری دادگاهی دارد و به هرگونه کاربرد حسابداری برای اهداف قانونی و حل اختلافات اشاره می کند (اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

تاریخچه حسابداری دادگاهی

تاریخچه حسابداری دادگاهی را می توان به دوران مصر باستان ردیابی کرد، زمانی که کاتبان فهرستی از دارایی های فراغنه (طلا و غلات) را به منظور جلوگیری و کشف تقلب تهیه می کردند (اسکو و فخاری، ۱۳۹۷)، آن چه کاتبان در آن زمان انجام می دادند چیزی فراتر از ارزیابی محض و حسابرسی صرف بود، آن ها هرگونه سوء ظن و تردید به تقلب را بررسی کرده و به پادشاه گزارش می کردند (گامبلی^۲، ۲۰۰۹)، اما اصطلاح حسابداری قضایی در قرن بیستم (۱۹۴۶) ابداع شد (تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۲).

کارشناس قضایی

با توجه به پیشرفت روز افزون علوم مختلف و پیچیدگی های علمی موجود و توان علمی محدود بشر این امکان را به قاضی نمی دهد تا در تمامی علوم سررشته و مهارت داشته باشد و به همین دلیل است که گاه برای رسیدگی به پرونده ها نیاز به استفاده از تخصص و مهارت های فنی کارشناسان دارد (سپاسی و همکاران، ۱۴۰۱). از آن جا که بیشتر اختلافاتی که منجر به مراجعه و طرح دعوا در دادگاه می شود، سرچشمه مالی دارند (توکلی، ۱۳۹۴)، در مواردی که خود دادگاه نتواند از روی حقایق نظر دهد، از نظر کارشناس حسابداری که در واقع شاهدان متخصص هستند درخواست می شود تا نظر خود را در مورد موضوعی، در حد دانش و مهارت تخصصی خود بیان کنند (شاهسوند و همکاران، ۱۴۰۱؛ شاهسوند و قائمی، ۱۴۰۲) و آن ها اغلب مطالب بسیار فنی را در قالب اصطلاحاتی که برای دادگاه قابل درک باشد ارائه می کنند (برنان^۳، ۲۰۰۵؛ سیگل و شیم^۴، ۲۰۱۰).

چارچوب نظری تبیین شده حسابداری دادگاهی

¹ Honigsberg

² Crumbley

³ Brennan

⁴ Siegel & Shim

چارچوب نظری تبیین شده حسابداری دادگاهی از نظر شانیکات و خان^۱ (۲۰۱۳)، عبارت است از:

اولین مرحله، اهداف و مأموریت ها:

شامل بررسی کنترل های داخلی یک سازمان و ارائه راهکارهای لازم برای پیشگیری از تقلب و اشتباه، کمک به حفاظت یا بازیابی دارایی های اختلاس شده از طریق اقدام مدنی، جنایی یا حقوقی، همکاری و هماهنگی با دیگر کارشناسان، کمک برای دستیابی به اسناد مورد نیاز برای پشتیبانی یا رد یک ادعا، ارزیابی و حضور در دادگاه به عنوان شاهد متخصص برای کمک به حل پرونده مالی.

دومین مرحله، اجزای حسابداری دادگاهی:

زیسمن^۲ (۲۰۱۱)، معتقد است که حسابداری دادگاهی به دو قسمت خدمات دادرسی و حسابداری تحقیقی تقسیم می شود. خدمات دادرسی شامل به دست آوردن مدارک برای پشتیبانی یا رد یک ادعا، بررسی مستندات جهت ارزیابی یا خسارت های وارده، آزمون تقلب، ارزیابی شواهد و مستندات، تجزیه و تحلیل اطلاعات مالی و حضور به عنوان شاهد متخصص در دادگاه برای کمک به قاضی است. از سوی دیگر حسابداری دادگاهی به دنبال همکاری و هماهنگی با دیگر کارشناسان و حقوق دانان می باشد و وظیفه ارزیابی، حفاظت و بازیابی دارایی اختلاس شده و مشاوره دادن را بر عهده دارد (عماد و همکاران، ۲۰۲۴).

سومین مرحله، وظایف و مسولیت ها:

حل مسائل مشارکتی و اختلافات مالی به عنوان میانجی با توجه به آشنایی با قوانین حقوقی، بررسی، تفحص و جلوگیری از تقلب تجاری و تقلب کارکنان که شامل شیوه هایی برای تعیین وجود، ماهیت و میزان تقلب است. جلوگیری از اختلافات اقتصادی مثل اختلافات قراردادی، نقض ثبت حق اختراع، خروج شریک، انحلال شرکت، انجام تحقیقات جنایی و برقراری رابطه میان یافته های خود با اسناد و مدارک به دست آمده، بررسی سهل انگاری حسابداران، حسابرسان و دیگر بیمه کنندگان و بیمه شدگان برای تعیین خسارات و مسائل مربوط به صدمات شخصی مانند تصادفات ارائه می دهد (تحریری و امینیان، ۱۴۰۱؛ مک مولن و سانچز^۳، ۲۰۱۰).

چهارمین مرحله، استانداردها و مهارت ها:

استانداردها دربردارنده استانداردهای مربوط به صلاحیت حرفه ای، استانداردهای اجرایی و استانداردهای گزارش دهی است، هم چنین مهارت ها شامل مهارت های حسابداری پایه، داشتن دانش عمیق از صورتهای مالی و مهارت های تحلیلی و انتقادی اطلاعات مالی، مهارت های ارتباطی، نوشتاری و کلامی، مهارت تحقیقاتی، مهارت فردی، مهارت داده کاوی، مهارت پایه آشنایی با کامپیوتر، آشنایی با دادرسی کیفری، حقوقی و قوانین مربوطه، تحقیق و دادرسی و مهارت انجام کار حرفه ای (زیسمن، ۲۰۱۱).

اهداف حسابداری دادگاهی

بهبود حسابداری مدیریت
بهبود حاکمیت شرکتی و عملکرد حسابرس مستقل
بهبود سیستم گزارشگری مالی
راهنمایی در تشخیص تقلب
ارائه تضمین اضافی برای کمیته حسابرسی

¹ Shanikat & Khan

² Zysman

³ McMullen & Sanchez

کمک به حسابرسان صورتهای مالی برای قبول مسئولیت بیشتر برای تشخیص تقلب و اعمال غیر قانونی
کمک به کمیته حسابرسی برای ارزیابی بهتر کیفیت حسابرسی صورت گرفته توسط حسابرسان مستقل

(خلیلی سامانی و دهقانی، ۱۴۰۰؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴).

نرم افزارهای کاربردی در حسابداری دادگاهی

نرم افزارهای مختلفی برای کاربردهای گوناگون حسابداری دادگاهی وجود دارد که می توان آن ها را در چند دسته کلی دسته بندی کرد: نرم افزارهای مدیریت اسناد و مدارک، نرم افزارهای تحلیل مالی، نرم افزارهای مدیریت پرونده های حقوقی، نرم افزارهای حسابداری عمومی، نرم افزارهای تخصصی تحلیل داده های مالی. اما در ایران، در حال حاضر، به دلیل کمبود نرم افزارهای بومی و تخصصی حسابداری دادگاهی، از نرم افزارهای عمومی حسابداری یا نرم افزارهای مدیریت اسناد عمومی، با برخی محدودیت ها استفاده می شود.

نقش فناوری اطلاعات در حسابداری دادگاهی

فناوری اطلاعات نقش بسیار مهمی در افزایش کارایی و دقت حسابداری دادگاهی دارد. با استفاده از ابزارهای مناسب، می توان فرآیندهای پیچیده حسابداری را ساده تر، سریع تر و دقیق تر انجام داد. برخی از نقش های کلیدی فناوری اطلاعات در حسابداری دادگاهی عبارتند از: مدیریت و ذخیره سازی داده ها، اتوماسیون فرآیندها، افزایش دقت و کنترل کیفیت، افزایش شفافیت و قابلیت دسترسی، تجزیه و تحلیل داده ها، ارتباط و همکاری، کاهش هزینه ها و بهبود امنیت اطلاعات. با این حال، استفاده موثر از فناوری اطلاعات در حسابداری دادگاهی نیازمند آموزش مناسب، زیرساخت های مناسب و مدیریت صحیح سیستم ها است، هم چنین، حفظ حریم خصوصی و رعایت قوانین مربوط به داده ها نیز بسیار مهم است.

مهارت های مورد نیاز حسابداری دادگاهی

هر چه حسابداران و در راس آن ها حسابداران دادگاهی برای بهبود ویژگی شخصیتی، مهارتی و به ویژگی های اخلاقی خود تلاش کنند و متناسب با پیشرفت تکنولوژی و تغییرات در دنیای کسب و کار، مهارت ها و تخصص خود را به روز کنند، می توانند علاوه بر پیشرفت خود در حرفه خود، به عدالت و نظم اجتماعی نیز کمک کنند (هادی زاده مقدم و شاهدی، ۱۳۸۷؛ صحت، ۱۳۹۶؛ تحریری و امینیان، ۱۴۰۱؛ مجبوری یزدی و همکاران، ۱۴۰۲؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳). حسابداران دادگاهی باید دارای ویژگی های شخصیتی مانند پاسخ گو بودن، پایبندی به اصول اخلاقی، وفاداری به حرفه، درک و فهم بالا، روحیه کاوش گر، کنجکاوی، خلاقیت، پشتکار، قدرت، اعتماد به نفس، تشخیص، نظم و صداقت کاری و فردی باشند (ذبیح اله نژاد، ۱۴۰۱؛ سپاسی و همکاران، ۱۴۰۱؛ پیرسون و سینگلتون^۱، ۲۰۰۸؛ زیسمن، ۲۰۱۱؛ بهاسین^۲، ۲۰۱۳؛ ون آکرن و همکاران^۳، ۲۰۱۳؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳).

تخصص های لازم حسابداران دادگاهی

¹ Pearson & Singleton

² Bhasin

³ Van Akkeren et al.

- ۱- ادراک عمیق در مورد اظهارات مالی، توانایی انتقادی و تحلیلی؛ این مهارت به حسابداران کمک می کند تا الگوهای غیرعادی در حسابداری را کشف و منبع آن را شناسایی کنند (پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵)
- ۲- آگاهی از علم روانشناسی؛ به منظور درک تحریکات و ایجاد برنامه هایی که موجب به وجود آمدن انگیزه و تشویق کارکنان به منظور جلوگیری از تقلب می شود (جوجیوس، ۲۰۲۵).
- ۳- آگاهی از فنون کشف تقلب، شامل؛ سرقت دارایی، پولشویی، فساد و رشوه خواری (کائاماری تیواری و دیناث^۱، ۲۰۱۷).
- ۴- داشتن مهارت در کامپیوتر و دانش سیستم های شبکه؛ این مهارت حسابداران را برای اجرای تحقیقات در زمینه بانکداری الکترونیک و سیستم های حسابداری کامپیوتری یاری می رساند (پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵).
- ۵- دانش کامل از سیاست های حاکمیت شرکتی و قوانینی که این سیاست ها را تنظیم می کند.
- ۶- مهارت های ارتباطی قوی؛ حسابداران دادگاهی را در انجام مصاحبه ها و کسب اطلاعات یاری می رساند.
- ۷- درک محیط قانونی و جرم شناسی (رضایی و وانگ^۲، ۲۰۱۹).
- ۸- درک ارزیابی ریسک (کرامبلی و آپوستولو^۳، ۲۰۰۲).
- ۹- دانش گسترده از حسابداری، حسابداری، حقوق، مدیریت کسب و کار و آمار (برزگری خانقاه و همکاران، ۱۳۹۶).

تکنیک های حسابداری دادگاهی

حسابداری دادگاهی در اجرا دارای تکنیک های مختلفی است که هر کدام از این تکنیک ها به حسابداران کمک می کنند تا به طور موثرتری تقلب ها و تخلفات مالی را شناسایی و مستند کنند. برخی از تکنیک های مورد استفاده شامل:

داده کاوی	استفاده از نرم افزارها و الگوریتم های پیشرفته برای کشف الگوها، روندها و ناهنجاری ها در حجم زیادی از داده ها، این تکنیک به شناسایی تراکنش های مشکوک و رفتارهای غیرعادی کمک می کند.
کنترل مستمر	پیاده سازی سیستم های نظارتی خودکار که به طور مداوم داده ها را بررسی می کنند و هرگونه انحراف از الگوهای عادی را گزارش می دهند، این تکنیک به تشخیص زود هنگام تقلب کمک می کند.
حسابرسی به کمک نرم افزار	استفاده از نرم افزارهای حسابداری برای تجزیه و تحلیل داده ها، شناسایی ریسک ها و ارزیابی کنترل های داخلی، این ابزارها کارایی و دقت فرایند حسابداری را افزایش می دهند.
ضریب اندازه نسبی	این قانون ریاضیاتی بیان می کند که در بسیاری از مجموعه های داده های واقعی، اعداد کوچک تر بیشتر از اعداد بزرگ تر ظاهر می شوند، حسابداران دادگاهی از این قانون برای شناسایی دستکاری در اعداد و ارقام استفاده می کنند.
رویکرد ارزش خالص	این روش برای تعیین میزان درآمد غیرقانونی یک فرد یا سازمان استفاده می شود. دارایی ها، بدهی ها و هزینه های زندگی فرد بررسی شده و با درآمد گزارش شده مقایسه می شود، هرگونه اختلاف قابل توجه نشان دهنده درآمد پنهان است.
روش مقایسه ارزش خالص	با بررسی تغییرات در دارایی ها و بدهی های یک فرد در طول زمان، می توان فعالیت های غیرقانونی و پنهان را شناسایی کرد.
نرم افزارهای تخصصی	استفاده از نرم افزارهای خاص برای تجزیه و تحلیل داده ها، ردیابی تراکنش ها و ایجاد گزارش های دقیق.
بررسی اسناد	بررسی دقیق اسناد و مدارک مالی برای شناسایی تناقضات، جعل و سایر نشانه های تقلب.
کنترل کیفیت	اجرای فرآیندهای کنترل کیفیت برای اطمینان از دقت و صحت تحقیقات دادگاهی.
کنترل مسیر	ردیابی یک تراکنش از ابتدا تا انتها برای شناسایی هرگونه تقلب یا تخلف.

¹ Kumari Tiwari & Debnath

² Rezaee & Wang

³ Crumbley & Apostolou

(جورجیوس، ۲۰۲۵).

شباهت ها و تفاوت های حسابرسان و حسابداران با حسابداران دادگاهی

شباهت های حسابرسان، حسابداران و حسابداران دادگاهی

دانش حسابداری	دانش قوی و گسترده در اصول حسابداری، استانداردهای حسابداری و رویه های مالی
مهارت های تحلیلی	توانایی تجزیه و تحلیل داده های مالی، شناسایی الگوها و ارزیابی ریسک ها
توجه به جزئیات	دقت و توجه به جزئیات در بررسی اطلاعات مالی
رعایت اخلاق حرفه ای	صلاحیت، استقلال حرفه ای، بی طرفی و عینیت، صداقت و شفافیت، و درستکاری، رازداری، عدم سوگیری و تعارض منافع

(اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ چوی و پیکه^۱، ۲۰۱۳).

تفاوت های حسابرسان، حسابداران و حسابداران دادگاهی

ویژگی	حسابدار	حسابرس	حسابداری دادگاهی
هدف اصلی	ثبت و گزارش اطلاعات مالی، مدیریت حساب ها و تهیه صورت های مالی	بررسی و ارزیابی صحت و اعتبار صورتهای مالی، اظهارنظر در مورد انطباق صورتهای مالی با استانداردهای حسابدار	کشف و بررسی تقلب و تخلفات مالی، جمع آوری شواهد برای طرح دعوی در دادگاه و ارائه شهادت تخصصی در دادگاه
دامنه کار	تمرکز بر فعالیت های روزمره مالی شرکت و تهیه گزارش های مالی دوره ها.	بررسی دوره ای صورتهای مالی، ارزیابی کنترل های داخلی و ارائه گزارش حسابرسی	بررسی دقیق و تخصصی موارد مشکوک به تقلب، انجام تحقیقات جنایی و جمع آوری شواهد قانونی
مهارت های خاص	تسلط بر نرم افزارهای حسابداری، مهارت های گزارش نویسی مالی و مدیریت بودج.	دانش عمیق از استانداردهای حسابرسی، ارزیابی ریسک، مهارت های ارتباطی قوی، بی طرفی و استقلال رای	دانش حقوقی، مهارت های مصاحبه، مهارت های تحقیقات جنایی، توانایی ارائه شهادت در دادگاه، تحلیل داده های پیچیده، آشنایی با روش های تقلب و کشف آن، تفکر انتقادی و حل مسئله
دیدگاه	دیدگاه داخلی: تمرکز بر بهبود عملکرد مالی شرکت	دیدگاه مستقل: ارزیابی بی طرفانه صحت و اعتبار اطلاعات مالی	دیدگاه تحقیقی: بررسی دقیق و تخصصی موارد مشکوک به تقلب و تخلفات مالی
کاربرد	تمامی شرکت ها و سازمان ها برای مدیریت امور مالی خود به حسابدار نیاز دارند.	شرکت های سهامی عام و سایر سازمان هایی که ملزم به ارائه صورتهای مالی حسابرسی شده هستند، به حسابرس نیاز دارند.	در مواردی که سوء ظن به تقلب و تخلفات مالی وجود دارد، برای بررسی دقیق و جمع آوری شواهد قانونی به حسابدار دادگاهی نیاز است.

(اسکو و فخاری، ۱۳۹۷؛ رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ خلیلی سامانی و دهقانی، ۱۴۰۰؛ گلدن^۲، ۲۰۱۱؛ ویگان و همکاران^۳، ۲۰۱۹؛ کرین و همکاران^۴، ۲۰۱۹؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳).

¹ Chui & Pike

² Golden

³ Weygandt et al.

⁴ Crain et al.

تفتیان و دوازده امامی، ۱۴۰۲، معتقدند که حسابرسی دادگاهی کاستی های حسابرسی و کنترل های سنتی را برطرف می کند، زیرا به بررسی، پیشگیری و کشف سوء استفاده از دارایی ها، تحریفات مالی و تقلب در صورتهای مالی می پردازد. از سوی دیگر جوشی، ۲۰۰۶ معتقد است با تاکید بر مرتبط بودن حسابداری دادگاهی در پیشگیری و کشف تقلب، حسابرسان باید نگرهبان باشند نه کارآگاه (کامارادین و همکاران^۱، ۲۰۲۰)، در واقع حسابدار دادگاهی یک کارآگاه دفترداری و حسابداری است (کرامبلی، ۲۰۰۹). این افراد تقلب و رویدادهای جنایی در بانک ها، نهادهای شرکتی یا گزارش های مالی شرکت های دیگر را بررسی می کنند و به دنبال شواهد قطعی هستند (توماس و همکاران^۲، ۲۰۱۲؛ یونینگبخواهی، ۲۰۲۲).

انواع حسابداری دادگاهی

انواع مختلفی از حسابداری دادگاهی وجود دارد که بسته به نوع پرونده و هدف از بررسی حسابداری، متفاوت است. در واقع، حسابداری دادگاهی به طور گسترده در انواع مختلف پرونده ها و حوزه های حقوقی مورد استفاده قرار می گیرد (ذبیح اله نژاد، ۱۴۰۱؛ سالی^۳، ۲۰۱۳؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴؛ پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵؛ جورجیوس، ۲۰۲۵)، برخی از انواع مهم حسابداری دادگاهی شامل موارد زیر است:

حسابداری در امور مالی

این نوع حسابداری دادگاهی در پرونده های مالی، مانند دعاوی مربوط به قراردادهای، ورشکستگی، تقلب مالی، و اختلافات شرکتی، نقش اساسی دارد. هدف از این حسابداری، بررسی دقیق حساب های مالی، شناسایی ناهنجاری ها و ارائه اطلاعاتی دقیق به دادگاه برای تصمیم گیری عادلانه است. این شامل تحلیل صورتهای مالی، بررسی گردش وجوه، و ارزیابی ارزش دارایی ها می شود.

حسابداری در امور کیفری

در پرونده های کیفری، حسابداری دادگاهی می تواند برای بررسی جرایم مالی، مانند اختلاس، کلاهبرداری، و پولشویی مورد استفاده قرار گیرد. هدف از این حسابداری، ردیابی منابع مالی مشکوک، تعیین میزان خسارت و اثبات جرم است.

حسابداری در امور وراثت

در پرونده های وراثت، حسابداری دادگاهی می تواند برای بررسی دارایی ها و بدهی های متوفی، تعیین سهم وراثت، و حل اختلافات بین آن ها به کار گرفته شود. این شامل بررسی اسناد مالی، ارزیابی دارایی ها و محاسبه بدهی ها می شود.

حسابداری در امور خانواده:

در دعاوی طلاق یا اختلافات خانوادگی، حسابداری دادگاهی می تواند برای تعیین میزان نفقه، اموال مشترک و تعهدات مالی زوجین به کار رود.

حسابداری در دعاوی مربوط به خسارت

در پرونده های مربوط به خسارت مانند تصادفات، حسابداری دادگاهی می تواند برای محاسبه میزان خسارت وارده و اثبات ادعاهای مالی مورد استفاده قرار گیرد.

حسابداری در امور ساختمانی و پیمانکاری

در پرونده های مربوط به قراردادهای ساختمانی یا پیمانکاری، حسابداری دادگاهی می تواند برای بررسی میزان پیشرفت پروژه ها، محاسبه هزینه ها و تعیین مسئولیت های طرفین مورد استفاده قرار گیرد.

¹ Kamarudin et al.

² Thomas et al.

³ Cali

حسابداری در امور حقوقی بین‌المللی

با گسترش فعالیت های اقتصادی بین‌المللی، حسابداری دادگاهی در پرونده های بین‌المللی نیز اهمیت بیشتری پیدا کرده است.

حسابداری در امور انحلال شرکت

در پرونده های انحلال شرکت، حسابداری دادگاهی می‌تواند برای بررسی وضعیت مالی شرکت، پرداخت بدهی ها و تعیین حقوق سهامداران به کار رود.

اخلاق حرفه ای در حسابداری دادگاهی

محیط اخلاقی، مانع از فساد است؛ وجود اخلاق حرفه‌ای قوی در محیط کاری، منجر به کاهش فساد مالی، سوء استفاده از دارایی ها و گزارش‌گری های متقلبانه می‌شود، این نکته نشان می‌دهد که اخلاق حرفه‌ای از جنبه های عملی و پیشگیری کننده، چقدر مهم است. اخلاق در حسابداری دادگاهی حیاتی است (صالح و همکاران^۱، ۲۰۱۱)، اهمیت اخلاق در حسابداری دادگاهی به قدری بالاست که سازمان های حرفه‌ای مانند کانون وکلای آمریکا، در صدور گواهینامه های حسابداران دادگاهی، در نظر گرفتن کدهای اخلاقی و روش های انضباطی را الزامی می‌دانند، این نشان دهنده استانداردهای بالا و مسئولیت پذیری در این حوزه است. اخلاق حرفه‌ای به عنوان عاملی کلیدی در پیشگیری از فساد (رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷)، و تضمین کننده شفافیت و صداقت در حوزه کسب و کارها و حسابداری دادگاهی است (ملنگ^۲، ۲۰۰۴).

حسابداری دادگاهی و نقش آن در ارتقای عدالت

حسابداری دادگاهی با ارائه دانش و تخصص خود، به ارتقای شفافیت، عدالت، پاسخگویی قانونی، سرعت و دقت در رسیدگی به دعاوی حقوقی کمک می‌کند (انوفه و همکاران، ۲۰۱۵؛ ساریکا و پرستون، ۲۰۲۳؛ پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵)، و به دادگاه ها امکان می‌دهد احکام عادلانه تری صادر کنند (مشایخی و آژنگ، ۱۳۹۲). این نقش به طور خلاصه به این صورت است:

شفاف سازی و تحلیل اطلاعات مالی	حسابداران دادگاهی با استفاده از تخصص خود، اطلاعات مالی پیچیده را تحلیل و تفسیر می‌کنند، این تحلیل ها به دادگاه ها کمک می‌کند تا به درک دقیقی از وضعیت مالی طرفین دعوا دست یابند، که گاهی اوقات جنبه های تخصصی و پیچیده‌ای دارد.
ارزیابی خسارت و تعیین میزان جبران خسارت	در دعاوی حقوقی، تعیین میزان خسارت وارده اغلب نیازمند دانش و تخصص حسابداری دادگاهی است، حسابداران دادگاهی با بررسی مدارک مالی، می‌توانند میزان خسارت را به طور دقیق محاسبه و به دادگاه ارائه دهند.
شناسایی تقلب و سوء مدیریت	در مواردی که سوء مدیریت و تقلب مالی وجود دارد، حسابداران دادگاهی می‌توانند با بررسی دقیق اطلاعات مالی، به شناسایی این موارد کمک کنند و شواهد لازم برای دادگاه را فراهم کنند.
ارائه گزارشی دقیق و بی‌طرفانه	حسابداران دادگاهی با ارائه گزارش های دقیق، بی‌طرفانه و مستند، به دادگاه ها در رسیدن به تصمیمات عادلانه کمک می‌کنند
افزایش کارایی و سرعت دادرسی	با ارائه اطلاعات دقیق و تحلیل های تخصصی، حسابداران دادگاهی می‌توانند به کاهش زمان و هزینه دادرسی کمک کنند.

¹ Salleh et al.

² Maleng

تامین عدالت اقتصادی	با تحلیل دقیق اطلاعات مالی، حسابداران دادگاهی می‌توانند به دادگاه‌ها کمک کنند تا در دعاوی مربوط به مالکیت، تجارت و سایر حوزه‌های اقتصادی، احکام عادلانه‌ای صادر کنند.
---------------------	---

نیاز به حسابداران دادگاهی در گروه‌های مختلف

نیاز به حسابداران دادگاهی در گروه‌های مختلف، در مواردی که اختلافات مالی پیچیده، نیاز به تحلیل دقیق اطلاعات مالی و ارزیابی خسارت وجود دارد، بسیار حیاتی است. این شامل گروه‌هایی مانند: دعاوی حقوقی تجاری؛ در اختلافات بین شرکت‌ها، تجارت و سرمایه‌گذاران. دعاوی خانواده؛ در مسائل مربوط به طلاق، ارث و اموال مشترک. دعاوی کیفری؛ در مواردی که جنبه‌های مالی جرم مطرح است (مانند اختلاس، کلاهبرداری). دعاوی مربوط به اموال غیرمنقول: بررسی ارزش املاک و مستغلات. دعاوی مربوط به قراردادهای و پیمان‌ها: بررسی مفاد مالی قراردادهای و ارزیابی خسارت احتمالی. دعاوی مربوط به ورشکستگی و تصفیه اموال: بررسی دقیق وضعیت مالی و دارایی‌های ورشکسته. در حقیقت هر جایی که موضوع مالی پیچیده و نیاز به تحلیل دقیق و مستند اطلاعات مالی باشد، حسابدار دادگاهی نقش اساسی دارد (عماد و همکاران، ۲۰۲۴؛ پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

انواع حسابداری دادگاهی

حمایت مشاوره‌ای در دعاوی حقوقی	گردآوری اسناد لازم برای پشتیبانی یا رد یک ادعا. بازبینی اسناد مربوطه برای انجام بررسی اولیه مورد و تعیین ضعف‌ها. کمک به پرس و جو از شاهدان و تهیه پرسش‌هایی در رابطه با اثبات موارد مربوط به حوزه مالی. کمک در موضوعات مالی مربوط به بازبینی ادعاها و مشارکت در پرس و جو از شاهدان برای تهیه پرسش‌های مکمل. کمک برای دستیابی به اتفاق نظر و هم‌آرایی. شنیدن شواهد و بررسی مدارک گروه‌های مقابل و حاضر بودن در دادرسی، تا در بازجویی‌ها مفید باشند.
گواهی کارشناس	انجام تحقیقات لازم و گردآوری داده‌های متنوع. اظهار نظر با استفاده از این داده‌ها. استفاده از این اظهار نظر برای آگاه کردن قاضی و مشاوران حقوقی در دادگاه.
بررسی تقلب (حسابداری بازرسی کننده)	پیشرفت فناوری، دانش حسابداری مدیران، جهانی شدن اقتصاد و ایجاد سازمان‌های بزرگ با فعالیت‌های پیچیده، شرایطی را به وجود آورده است که برای کشف تقلب بررسی و تحقیقات بسیاری نیاز است. به نظر می‌رسد کشف و پیشگیری از انواع تقلب‌ها برای یک حسابدار نامتخصص ناممکن باشد، این موارد فقط توسط افراد متخصص که دانش حرفه‌ای در این موضوعات دارند، قابل پیگیری هستند.

(خلیلی سامانی و دهقانی، ۱۴۰۰؛ خانکی و همکاران، ۱۴۰۱؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴).

شکل شماره یک
قائمی و همکاران (۱۴۰۴)

موضوع های محتمل در آموزش حسابداری دادگاهی

تحقیق و تفحص قانون	قوانین و ضوابط مربوط به رشوه و تقلب های مجرمانه، آگاهی از نظام حقوقی، اجزای حقوقی تقلب، دادرسی و بازجویی، دعاوی حقوقی و فنون مشاوره، شواهد کارشناسی و فنون گواهی کارشناس، راهبری شرکتی و رعایت ضوابط لازم الاجرا و بررسی رشوه و فساد شامل تجزیه و تحلیل ادعاهای مربوط به رفتار خلافاکارانه.
تقلب و حسابرسی تقلب	نظریه آزمون و پیشگیری از تقلب، اصول تقلب، قواعد مربوط به شواهد و استانداردهای گزارشگری برای حسابداری دادگاهی، روش شناسی حسابرسی تقلب، استانداردهای حرفه ای حسابداری دادگاهی، گردآوری و تجزیه و تحلیل اسناد، انواع تقلب (مربوط به رایانه، مدیریت و کارمندان) و مهارت های مذاکره حرفه ای و جنبه های حقوقی این مذاکره ها.
فرآیند گزارشگری مالی	تقلب های مالی و مسئولیت های حسابدار، ارزیابی کنترل های داخلی، نمونه گیری آماری، فنون یافتن دارایی های مخفی و فرآیند گزارشگری مالی و تحلیل آن شامل رویه های بررسی تحلیلی و تهیه گزارش های موثر.
اخلاق	فنون بررسی تضاد منافع، اصول اخلاقی و آیین نامه رفتاری مربوط به شرکت و خطوط قرمز فردی و محیطی.

(رجب دری و همکاران، ۱۳۹۷؛ رضایی و برتن^۱، ۱۹۹۷).

ابعاد حسابداری دادگاهی

در واقع چند بعدی بودن حسابداری دادگاهی ضمن این که می تواند به توسعه فرآیندهای مالی و افشای گزارشگری شفاف کمک نماید و باعث کاهش عدم تقارن های اطلاعاتی گردد، در عین حال نیز بر مبنای فرآیندهای حسابرسی، مدیریت مالی، مالیاتی و حقوقی نیز می تواند به ارتقای سطح اعتماد اجتماعی به عنوان بعد کارکرد حسابداری اجتماعی کمک شایان توجهی نماید (لبیب زاده و همکاران، ۱۴۰۰)، به شکل شماره ۲ توجه شود:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ Rezaee & Burton

شکل شماره ۲

ابعاد حسابداری دادگاهی

(دونگ، ۲۰۱۱؛ لیبب زاده و همکاران، ۱۴۰۰)

با عنایت به این ابعاد می توان دریافت، در زمینه مسائل مالی و حسابداری؛ حسابداران دادگاهی و کارشناسان دادگستری می توانند ابعاد تخصصی رویداد مورد مناقشه را برای دادگاه شفاف سازی کنند تا دادگاه با داشتن اطلاعات درست احکام درست صادر کند.

ضرورت توسعه حسابداری دادگاهی

با عنایت به این ابعاد ضرورت توسعه حسابداری دادگاهی شامل موارد زیر می باشد:

افزایش تعاملات تجاری

رشد تجارت و ارتباطات بین المللی، پیچیدگی بیشتری را به معاملات و فعالیت های اقتصادی وارد می کند که نیازمند تحلیل دقیق تر و تخصصی تر اطلاعات مالی است. این پیچیدگی ها، احتمال بروز مشکلات و نیاز به حسابرسی و بررسی های حقوقی را افزایش می دهد.

افزایش ثقل در حسابداری

این عامل نشان دهنده افزایش سوء استفاده ها و رفتارهای غیرقانونی در حوزه حسابداری است. این رفتارها نیاز به متخصصانی را که بتوانند اطلاعات مالی را به دقت بررسی و تحلیل کنند و در دادگاه ها به عنوان شاهد و کارشناس عمل نمایند، افزایش می دهد.

افزایش شکست های مدیریتی

شکست های مدیریتی که به مشکلات مالی و حقوقی منجر می شوند، نیاز به بررسی دقیق تر و عمیق تر عملکرد مالی شرکت ها و سازمان ها را نشان می دهند. این نیاز به متخصصان حسابداری دادگاهی که بتوانند از اطلاعات مالی برای تحلیل علل شکست ها استفاده کنند، افزایش می دهد.

نقش مشاوران حقوق مالی در دادگاه

افزایش نقش مشاوران حقوق مالی در دادگاه، نشان دهنده نیاز به متخصصانی است که بتوانند اطلاعات مالی پیچیده را برای دادگاه ها تفسیر و تحلیل کنند. حسابداران دادگاهی در این زمینه نقش اساسی ایفا می کنند.

افزایش دعاوی حقوقی

رشد دعاوی حقوقی در حوزه های مختلف، نیاز به متخصصان حسابداری دادگاهی را برای بررسی و ارائه شواهد و مدارک مالی در دادگاه ها افزایش می دهد.

در مجموع، این عوامل به وضوح ضرورت توسعه و پیشرفت رشته حسابداری دادگاهی را در پاسخ گویی به نیازهای رو به افزایش در حوزه های تجاری، حقوقی و مالی نشان می دهند (خانکی و همکاران، ۱۴۰۱؛ عماد و همکاران، ۲۰۲۴؛ پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵؛ جورجیوس، ۲۰۲۵).

حسابداری دادگاهی در ایران

در کشور ایران با توجه به رشد اقتصادی، رشد پرونده های مالی، افزایش اختلافات تجاری، شفافیت و مبارزه با فساد، پیشرفت فناوری و پیچیدگی معاملات مالی و قوانین جدید، نیاز به حسابداران دادگاهی متخصص با دانش روز را افزایش می دهد (پورعلی و همکاران، ۲۰۲۵)، اما در حال حاضر در کشور ما حسابداری دادگاهی بدین شکل وجود ندارد و کارشناسان رسمی دادگستری نقش حسابداری دادگاهی را ایفا می کنند که از لحاظ تخصص و مهارت، کارایی و اثربخشی لازم را ندارند، چرا که از آموزش های تخصصی لازم برخوردار نیستند و بعد از وقع تقلب وارد میدان می شوند و از وظیفه اصلی خود که عاملی بازدارنده در مقابل فرصت طلبی مالی می باشد، دور مانده اند و اکثرا به کارهای کارشناسی و ارزیابی مشغول هستند (جلیلی و پویان، ۱۳۹۴؛ تحریری و امینیان، ۱۴۰۱)، الزامات جهانی شدن و استانداردهای ایجاب می کند این نقش در ایران نیز به کار گرفته شود (مشایخی و آژنگ، ۱۳۹۲؛ سلطانی فر، ۱۳۹۵؛ نمازی و ابراهیمی، ۱۳۹۵؛ مجبوری یزدی و همکاران، ۱۴۰۲).

چالش های حسابداری دادگاهی در ایران

کمبود قوانین و مقررات خاص و شفاف: عدم وجود استانداردهای حسابداری دادگاهی منسجم و جامع.
عدم تطابق با استانداردهای بین المللی: عدم هماهنگی با IFRS و سایر استانداردهای بین المللی.
مشکلات در نظارت و اجرای قوانین: نبود نظارت کافی بر عملکرد حسابرسان دادگاهی و اجرای دقیق قوانین.
کمبود متخصصان مجرب و آموزش دیده: نیاز به نیروی متخصص و آموزش دیده در حسابداری دادگاهی.
کمبود آموزش و آگاهی عمومی: کمبود آگاهی در مورد اهمیت و عملکرد حسابداری دادگاهی در میان افراد و نهادها.
پیچیدگی و تنوع دعاوی: تنوع و پیچیدگی دعاوی دادگاهی نیازمند تخصص و مهارت های خاص در حسابداری است.
این موارد به طور کلی باعث کاهش کیفیت حسابرسی، افزایش زمان رسیدگی به پرونده ها و ناکارآمدی سیستم قضایی می شود.

پیشنهاد های اصلاحی در زمینه حسابداری دادگاهی ایران

- ۱- تدوین و اصلاح قوانین و مقررات: ایجاد یک قانون جامع و منسجم برای حسابداری دادگاهی، شفاف سازی چارچوب های نظارتی و کنترل کیفی و تعریف دقیق از صلاحیت و شرایط حسابرسان دادگاهی.
- ۲- ارتقاء زیرساخت ها و منابع انسانی: آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص در حسابداری دادگاهی، ایجاد مراکز تخصصی برای آموزش و پژوهش در حسابداری دادگاهی، توسعه و تجهیز سیستم های اطلاعاتی و نرم افزاری مرتبط و توسعه همکاری با سازمان های بین المللی در زمینه حسابداری دادگاهی.
- ۳- بهبود نظارت و عملکرد: ایجاد یک نهاد نظارتی مستقل برای حسابداری دادگاهی، ایجاد سیستم ارزیابی عملکرد حسابرسان دادگاهی، شفاف سازی و دسترسی به اطلاعات حسابداری دادگاهی.
- ۴- استفاده از فناوری اطلاعات: پیاده سازی سیستم های الکترونیکی برای ثبت و مدیریت پرونده های حسابداری دادگاهی و استفاده از فناوری های نوین برای نظارت بر حسابرسان دادگاهی.
- ۵- مشارکت و هماهنگی: هماهنگی و تعامل بین نهادهای مختلف مرتبط (قوه قضائیه، سازمان حسابرسی، وزارت دادگستری)، برای جلوگیری از تضاد و تداخل در وظایف و مسئولیت ها، هماهنگی بین این نهادها ضروری است.

نتیجه گیری

در دنیای امروز که جرایم اقتصادی پیچیده تر و تراکنش های مالی گسترده تر شده اند، اهمیت حسابداری دادگاهی بیش از پیش آشکار می گردد. حسابداران دادگاهی با روشن کردن ابعاد تخصصی مسائل مالی برای دادگاه، به صدور احکام درست و مطابق با قوانین کمک می کنند و بهبود کیفیت خدمات حسابداری دادگاهی منجر به درک بهتر دادگاه از مسائل تخصصی و صدور احکامی متناسب با واقعیت می شود، به عبارت دیگر حسابداران دادگاهی با تخصص خود، به عنوان پل ارتباطی بین دنیای مالی و نظام قضایی عمل کرده و ابعاد تخصصی پرونده ها را برای دادگاه ها روشن می سازند. در واقع حسابداری دادگاهی با تلفیق دانش حسابداری، حسابرسی، روانشناسی، حقوق و مهارت های تحلیلی، نقشی بی بدیل در کشف، پیشگیری و رسیدگی به جرایم مالی ایفا می کند. ابزارهای حسابداری دادگاهی شامل حقوق جزا، جرم شناسی، نظارت، مصاحبه، تحلیل و مستندسازی قانونی، فناوری اطلاعات و روانشناسی کلاه برداری از ابزارهای مهم در این حوزه محسوب می شوند که نه تنها به کشف تخلفات کمک می کند، بلکه با ایجاد بازدارندگی، در پیشگیری از وقوع جرایم مالی نیز موثر واقع می شود. رعایت اصول اخلاقی، بی طرفی و حفظ محرمانگی اطلاعات در حسابداری دادگاهی بسیار حیاتی است. در نهایت، حسابداری دادگاهی ابزاری قدرتمند در دست عدالت است که به برقراری نظم اقتصادی و تضمین حقوق ذینفعان کمک شایانی می نماید.

منابع

- ✓ اسکو، وحید، فخاری، حسین، (۱۳۹۷)، تقلب در صورتهای مالی: نیاز به تغییر الگو به سمت حسابداری دادگاهی، مطالعات حسابداری و حسابرسی، شماره ۲۶، صص ۴۵-۶۰.
- ✓ برزگری خانقاه، جمال، مروتی شریف آبادی، علی، صحت، صفیه، (۱۳۹۶)، کنکاشی در ویژگی های شخصیتی، مهارتی و اخلاقی حسابداران دادگاهی با استفاده از تکنیک تاپسیس، دو فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری، دوره ۲، شماره ۴، صص ۶۹-۹۵.
- ✓ تحریری، آرش، امینیان، ابوالفضل، (۱۴۰۱)، ارائه مدل کیفیت حسابداری دادگاهی در ایران بر اساس مدل سازی ساختاری تفسیری (ISM)، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۲۵۳-۲۷۴.

- ✓ تفتیان، اکرم، دوازده امامی، رسول، (۱۴۰۲)، شناسایی تکنیک های بررسی حسابداری قضایی: کاربرت فراترکیب، حسابداری و منافع اجتماعی، دوره ۱۳، شماره ۲، صص ۳۱-۶۰.
- ✓ توکلی، محمدمهدی، (۱۳۹۴)، خلاصه آیین دادرسی مدنی (۱)، تهران، طرح نوین اندیشه.
- ✓ جلیلی، حبیب، پویان، ماندانا، (۱۳۹۴)، حسابداری دادگاهی اولین همایش بین المللی حسابداری، حسابرسی و مدیریت و اقتصاد، اصفهان.
- ✓ چالاک، پری، قادری، بهمن، (۱۳۹۴)، حسابداری قضایی و نقش آن در پیشگیری و تقلب، مطالعات حسابداری و حسابرسی، انجمن حسابداری ایران، شماره ۱۶، صص ۴۴-۵۷.
- ✓ خانکی، علی محمد، فرزین فر، علی اکبر، صفری گرایی، مهدی، عرب زاده، میثم، (۱۴۰۱)، طراحی مدل حسابداری دادگاهی: تحلیل داده بنیاد و فرایند رتبه بندی تفسیری، بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۹، شماره ۳، صص ۵۴۶-۵۸۵.
- ✓ خلیلی سامانی، فرزانه، دهقانی، مریم، (۱۴۰۰)، بررسی رابطه بین حسابداری دادگاهی و کشف تقلب، پژوهش های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری، دوره ۳، شماره ۸، صص ۲۶۷-۲۷۵.
- ✓ ذبیح اله نژاد، وحید، (۱۴۰۱)، اهمیت آموزش حسابداری دادگاهی: یک بررسی در بنگلادش، رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، دوره ۶، شماره ۸۶، صص ۷۲۸-۷۴۴.
- ✓ ذبیح اله نژاد، وحید، (۱۴۰۱)، نقاط قوت و ضعف حسابداری دادگاهی: مفهومی بر توسعه اجتماعی و اقتصادی، چشم انداز حسابداری و مدیریت، دوره ۵، شماره ۷۲، صص ۳۸-۵۴.
- ✓ رجب دری، حسین، رحمانی، حلیمه، روستامیمندی، اعظم، (۱۳۹۷)، بررسی لزوم توجه بیشتر به حسابداری قانونی، تحقیقات حسابداری و حسابرسی، شماره ۳۷، صص ۷۳-۸۸.
- ✓ سپاسی، سحر، رضازاده، جواد، داوری سراجی، فاطمه، (۱۴۰۱)، ارائه مدلی برای شناساس عوامل موثر بر تقاضا برای حسابرسی دادگاهی، دانش حسابداری، دوره ۱۳، شماره ۳، صص ۸۹-۱۱۲.
- ✓ سلطانی فر، علی اصغر، (۱۳۹۵)، تاثیر حسابداری و حسابرسی قانونی در کنترل تقلب و بهبود کنترل های داخلی و گزارشگری مالی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد یزد.
- ✓ شاهسونند، منیره، قائمی، محمدحسین، (۱۴۰۲)، ارائه ساختار مناسب برای گزارش کارشناسان رسمی دادگستری در زمینه ورشکستگی، دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۵۲-۱۶۸.
- ✓ شاهسونند، منیره، قائمی، محمدحسین، محبی، ابوالفضل، (۱۴۰۱)، تبیین تکنیک های حسابداری و حسابرسی دادگاهی و به کارگیری آن در تشخیص ورشکستگی، پژوهش های حسابرسی حرفه ای، دوره ۲، شماره ۷، صص ۸۰-۱۰۴.
- ✓ صحت، صفیه، (۱۳۹۶)، تحلیل شکاف بین ادراکات و انتظارات از ویژگی های حسابداران دادگاهی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه امام جواد یزد.
- ✓ لیبب زاده، محمدحسین، حجازی، رضوان، صالحی، اله کرم، هرمزی نژاد، فرشین، (۱۴۰۰)، نقش الگوواره تحکیم حسابداری دادگاهی در تغییر رویکرد افشای ریسک شرکت های بازار سرمایه: بسط نظریه همولوژی جهت نمادگرایی ادراک سرمایه گذاران، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، دوره ۱۴، شماره ۵۰، صص ۵۷-۷۶.
- ✓ مجبوری یزدی، هدی، خلیفه سلطانی، سیداحمد، حجازی، رضوان، (۱۴۰۲)، تدوین مدل کشف تقلب در حسابداری دادگاهی، دو فصلنامه علمی حسابداری دولتی، دوره ۹، شماره ۱۸، صص ۲-۲۰.
- ✓ مشایخی، بیتا، آژنگ، احمد، (۱۳۹۲)، حسابداری دادگاهی، حسابدار، صص ۳۶-۳۹.

- ✓ نمازی، محمد، ابراهیمی، فهیمه، (۱۳۹۵)، مدل سازی و شناسایی عوامل موثر بر قصد گزارش تقلب مالی توسط حسابداران، دوره ۱۳، شماره ۴۹، صص ۱-۲۸.
- ✓ هادی زاده مقدم، اکرم، شاهدهی، کامران، (۱۳۷۸)، بررسی تطبیقی کیفیت خدمات بانکداری دولتی و بانکداری خصوصی، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، شماره ۸، صص ۱۲۵-۱۴۶.
- ✓ ACFE. (2014). Report to the Nations On Occupational Fraud and Abuse, Austin: Association of Certified Fraud Examiners.
- ✓ Bassey, E.B. (2018). Effect of forensic accounting on the management of fraud in microfinance institutions in Cross River State, Journal of Economics and Finance, 9(4), 79-89.
- ✓ Bhasin, M.L. (2013). Corporate Governance and Forensic Accountant: An Exploratory Study, Journal of Accounting, Business & Management, 20(2), 55-83.
- ✓ Brennan, N.M. (2005). Accounting expertise in litigation and dispute resolution. Journal of Forensic Accounting, 2, 13-35.
- ✓ Cali, J. (2013). Forensic Accounting, Encyclopedia of Forensic Sciences, 423-431.
- ✓ Chui, L., & Pike, B. (2013). Auditors' Responsibilities for Fraud Detection: New Wine in Old Bottles? Journal of Forensic and Investigative Accounting, 5(1): 204-233.
- ✓ Crain, M.A., Hopwood, W.S., Gendler, R.S., Young, G.R. Pacini, C. (2019). Essentials of Forensic Accounting, John Wiley and Sons, New York.
- ✓ Crumbley, D.L., & Apostolou, N. (2002). forensic accounting: A New Growth Area Accounting, Ohio CPA Journal, 16 (3).
- ✓ Crumbley, D.L., Heitger, L., & Stevenson, S. (2011). Forensic and Investigative Accounting, Fifth Edition, Published by Cch Inc.
- ✓ Crumbley, L. D. (2009). So What Is Forensic Accounting? Accounting, Behaviour and Organization.
- ✓ Digabriele, J.A., Heitger, L., & Riley, R. A. (2020). A Synthesis of Non-Fraud Forensic Accounting Research, Journal of Forensic Accounting Research, 19(34), 266-294.
- ✓ Dong, R. (2011). Research on Legal Procedural Functions of Forensic Accounting, Energy Procedia, Elsevier Ltd, 2147-2151, CC BY-NCND license.
- ✓ Emad, H., Majed, A., Leqaa, O., Lu'ay, W., & Osama H. (2024). The Role of Forensic Accounting in Enhancing Financial Transparency and Minimizing Fraud in Jordanian Institutions, International Journal of Industrial Engineering & Production Research, 35(3), 1-10.
- ✓ Emmanuel, O.G., Enyi, E.P., & Olajide, D.S. (2018). Forensic accounting techniques and integrity of financial statements: an investigative approach, Journal of African Interdisciplinary Studies (JAIS), 2(3), 1-23.
- ✓ Enofe, A.O., Agbonkolor, O.R., & Edebiri, O.J. (2015). Forensic accounting and financial fraud, International journal of multidisciplinary research and development, 2(10), 305-312.
- ✓ Georgios, K. (2025). Forensic Accounting and Its Importance In Financial Crime Investigations, International Multilingual Journal of Science and Technology (IMJST), 10(3), 8164-8166.
- ✓ Golden, T. (2011). Is financial statement auditing still relevant? Texas, University of Texas.
- ✓ Honigsberg, C. (2020). Forensic accounting, Annual Review of Law and Social Science, 16, 147-164.
- ✓ Institute of Certified Forensic Accountants (2025). available at: <https://www.forensicglobal.org/forensicaccounting.htm>.
- ✓ Joshi, M., (2006). What is Forensic Accounting? (Online) Available at: <http://www.indiaforensic.com/definition.htm> (Accessed 21 August 2014).

- ✓ Kamarudin, K. A., Ariff, A.M., & Jaafar, A. (2020). Investor protection, cross-listing and accounting quality, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 16(1), 100-179.
- ✓ Kumari Tiwari, R., & Debnath, J. (2017). Forensic accounting: a blend of knowledge, *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 25(1), 73-85.
- ✓ Liodorova, J. U., & Fursova, V. A. (2018). Forensic accounting in the world: Past and present, *Journal of Economics and Management Research*, 7, 84-99.
- ✓ Maleng, M. (2004). Report to the house of delegates, American Bar Association Section of Criminal Justice.
- ✓ McMullen, D. A., & Sanchez, M.H. (2010). A Preliminary Investigation of the Necessary Skills, Education Requirements, and Training Requirements for Forensic, *Journal of Forensic & Investigative Accounting*, 2(2), 30-48.
- ✓ Mohamed, N., & Schachelor, M. (2014). Financial Statement Fraud Risk Mechanisms and Strategies: The Case Studies of Malaysian Commercial Companies, *Procedia_Social and Behavioral Science*, 1452, 321-329.
- ✓ Okoye, E.I., & Gbegi, D.O. (2013). Forensic Accounting: A Tool for Fraud Detection and Prevention in the Public Sector, (A Study of Selected Ministries in Kogi State), *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(3), 1-19.
- ✓ Oyedokun, G.E. (2022). Determinants of Forensic Accounting Techniques and Theories: An Empirical Investigation, *Annals of Spiru Haret University, Economic Series*, 22(3).
- ✓ Ozili, P.K. (2020). Forensic accounting theory, In *Uncertainty and Challenges in Contemporary Economic Behaviour*, Emerald Publishing Limited.
- ✓ Pearson, T.A., & Singleton, T.W. (2008). Fraud and forensic accounting in the digital environment, *Issues in Accounting Education*, (23)4, 545-559. doi: 10.2308/iace.2008.23.4.545.
- ✓ Pourali, M.R., Rahbari Karim Tehrani, M., & Samadi Largani, Mahmoud. (2025). Proposing a Model of Forensic Accounting Tools to Reduce Financial Crimes, *Management Strategies and Engineering Sciences*, 8(1), 1-12.
- ✓ Rezaee, Z. & Wang, J. (2019). Relevance of big data to forensic accounting practice and education, *Managerial Auditing Journal*, (3), 268-288, doi: 10.1108/MAJ-08 2017-1633.
- ✓ Rezaee, Z., & Riley, R. (2010). Financial Statement Fraud, New Jersey, 125, 21-35.
- ✓ Salleh, K., Abdul Razak, N., Rani, U., & Baharim, S. (2011). Essential Traits, Relevant Skills and Ethical Values of Public Sector Accountants: An Empirical Survey, *IPN Journal of Research and Practice in Public Sector Accounting and Management*, 1,1-22.
- ✓ Sarika, G., & Preston, M. (2023). Forensic Accounting: A Tool to Alleviate, Creative Accounting, *International Journal for Multidisciplinary Research (IJFMR)*, (5), 1-5.
- ✓ Shanikat, M., & Khan, A. (2013). Culture-Specific Forensic Accounting Conceptual Framework: A Skills Set Theoretical Analysis, *International Journal of Business and Management*, 8(15), 112-123.
- ✓ Siegel, J.G., & Shim, J.K. (2010). *Accounting Handbook*, 5th ed; Barron's educationalseries, Hauppauge, NY.
- ✓ Silverstone, H., Sheetz, M., Pedneault, S., & Rudewicz, F. (2004) *Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts*.
- ✓ Singleton, T.W., Singleton, A.J., Jack Bologna, G., & Lindquist, R. J. (2010). *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, Published by John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey, United State of America.
- ✓ Thomas, W.G., Steven, L.S., Mona, M.C., & Jessica, S.P. (2012). *A Guide to forensic accounting investigation*, second edition, Print ISBN:9780470599075 |Online ISBN:9781119200048 |DOI:10.1002/9781119200048.
- ✓ Unuigbokhal, O.A. (2022). Forensic Accounting and Fraud Detection Control in Nigeria, *African Journal of Management and Business Research*, 3(1), 18-28.

- ✓ Van Akkeren, J., Buckby, S., & MacKenzie, K. (2013). A metamorphosis of the traditional accountant: an insight into forensic accounting services in Australia, *Pacific Accounting Review*, (25) 2, 188-216. doi: 10.1108/PAR-06-2012-0023.
- ✓ Weygandt, J.J., Kieso, D.E., Kimmel, P.D., Trenholm, B., Warren, V., & Novak, L. (2019). *Accounting Principles*, John Wiley and Sons, New York, (2).

